

shk., 1991. – 288 s.

12. Smolyar V.I. Istoriya harchuvannya / V.I. Smolyar. – K.: Meditsina Ukrainy, 2006. – 351 s.

13. Fiziologiya vkusa Sochinenie Brilya–Savarena, perevedennoe na nemetskiy yazyk i dopolnennoe Karlom Fogtom // Lavrenteva E.V. Kultura zastolya XIX veka: Pushkinskaya pora / E.V. Lavrenteva. – M.: Terra Knizhnyy klub, 1999. – 320 s.

14. Hurshudyay S.A., Zaychik Ts.R. Istoriya proizvodstva pishchevikh produktov i razvitiya pishchevoy promyshlennosti Rossii: uchebnoe posobie / S.A. Hurshudyay, Ts.R. Zaychik. – M.: DeLi print, 2009. – 204 s.

Рувоваренко О. А., PhD in History, Associate Professor of Ukrainian Kiev National University of Food Technologies (Ukraine, Kiev), ruvvovarenko@ukr.net

To the problems of interdisciplinarity of scientific research in the area of nutrition

In the article there is risen a problem of necessity of creation the new integral direction of scientific research which would cover the widest possible range of issues connected with food. There are investigated the criteria for the object of research, what allows indicate a lack of common understanding and determining definitions food and nutrition. There are analyzed the functions of food as a biological needs and social factors. There is given a review of the basic sciences and directions, to study subjects which human food supply, physiology, philosophy and culture of eating and production, processing and storage of food etc. are included. Separately there is made a focus on the heritage of national scientists. It made possible to conclude that the world science pays tribute to the food in the smallest details and aspects, but there is noted that the current narrow approach prevents the formation of a holistic view.

Keywords: food, nutrition, functions of food, interdisciplinary, holistic, science.

Рувоваренко Е. А., кандидат исторических наук, доцент кафедры украинологии, Киевский национальный университет пищевых технологий (Украина, Киев), ruvvovarenko@ukr.net

К проблемам междисциплинарности современных научных исследований в области питания

Поднимается проблема необходимости создания нового интегрального направления научных исследований, которое охватывало бы наиболее широкий круг вопросов, связанных с едой. Выясняются критерии объекта исследований, что позволяет указать на отсутствие единого понимания и определения, как еды, так и питания. Анализируются функции пищи как биологической потребности и социального фактора. Дается обзор основных наук и направлений, к тематике которых относится исследование продовольственного обеспечения человечества, физиологии, философии и культуры питания, а также технологии производства, обработки и хранения пищевых продуктов и т.п. Это позволило сделать вывод, что мировая наука отдаёт должное пище в мельчайших деталях и аспектах, однако отмечается, что существующий узкопрофильный подход делает невозможным формирование целостного представления.

Ключевые слова: еда, питание, функции пищи, междисциплинарный, холистический, наука.

* * *

УДК 726:27-523.42:398.32

Тарас Я.

доктор історичних наук, завідувач відділу етнології сучасності, Інститут народознавства НАН України (Україна, Львів), gileya.org.ua@gmail.com

ВИБІР ДЕРЕВА ДЛЯ БУДІВНИЦТВА ЦЕРКОВ

Розглядаються народні знання щодо вибору дерева для будівництва, його заготівлі, з'ясовується зв'язок між матеріалом та місцем святині в церковній ієрархії, як через матеріал досягається монументальність і відпрацювання власних візирів храмів в дереві.

Ключові слова: сакральне будівництво, дерево, церква, Галичина, Карпати.

Дерев'яна церковна архітектура України – вагома складова традиційної культури, у якій впродовж багатьох століть український народ будівельними і художніми засобами демонстрував і утверджував свої духовні цінності та власний мистецький талант. Сьогодні в Україні знаходиться понад 1,9 тис. об'єктів сакральної дерев'яної архітектури. Найбільш цінні пам'ятки дерев'яних церков увійшли до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Вивчення народного храмобудівництва є край потрiбним для глибинного пізнання націона-

льних традицій, будівельної і мистецької культури народу, пошуку її історичних джерел, дає можливість вирішити низку питань, пов'язаних з формуванням українського етносередовища та регіональних особливостей.

Необхідність даної розвідки також обумовлена потребою реставрації великої кількості дерев'яних церков.

Більшість розвідок з сакральної дерев'яної архітектури [13, 14, 24, 29, 30] лише вказують, з якої породи збудована церква, не розглядають сакралізованого ставлення до певних пород та не з'ясовують їх зв'язок з монументальним будівництвом.

Завданням наукової розвідки є виявити чинники, які визначили вибір дерева для будівництва церков.

Ще в XIX ст. Яків Головацький, досліджуючи пам'ятки, що збереглися в Галичині та Буковині, вказав, що “в країнах на Карпатському погір'ї, де зручно одержати добрий матеріал, будують церкви з ялинових колод, в лісистих областях північної Галичини – з соснових, місцями з дубових брусів” [8, с. 234].

Вибір породи дерева для спорудження церков упродовж століть ґрунтувався на основі лісоутворюючих порід у Карпатах. “Основними лісоутворюючими породами в Карпатах є бук лісовий (*Fagus sylvatica*), смерека (ялина) європейська (*Picea abies*), ялиця біла (*Abies alba*), дуб звичайний та дуб скельний (*Quercus robur* та *Q. petraea*), граб (*Carpinus betulus*), явір (*Acer pseudoplatanus*), вільха сіра (*Alnus incana*), кедрова сосна (*Pinus cembra*), сосна звичайна (*Pinus silvertis*), тополя та осика (*Populus alba*, *P. tremula*), береза (*Betula verrucosa*)” [21, с. 126–127]. Вибір породи залежав від наявності в певній місцевості неподалік від церкви громадського лісу, пізніше – від місцевості, де громада купувала ліс на церкву.

Упродовж століть вимоги до будівельного дерева змінювалися, що було зумовлено певними чинниками. Церковне будівництво від часу його зародження до XVIII ст. характеризується спорудженням церков із “найсильніших і найгрубших брусів”, “міцних брусів”, “сильних брусів”, “найсильніших тесаних колод”. Перша християнська святиня, збудована 989 р., була з дуба. “Постави владыка первую церковь деревяную дубовую святых Софии, имущую верх 13 и стояла 60 лет, и подняся от огня” [19, с. 4]. З дуба будували єпископські святині. “Погоре град Ростов мало не весь, и святая церкви соборная причистыа Богородици Успение, юже бе создал Иларион епископ; создана же бе от древ дубовых, и бе чюдна и зело преудивлена” (1162 р.) [20, с. 218].

На те, що церкви у XVI ст. і раніше в Україні будували з добротного матеріалу, вказують також архівні матеріали з інших регіонів. Так, 1598 р. у Луцькому деканаті було “зготованого, выправленого дубового на три церкви семьсотъ [...] – каждое дерево по двадцати грошей литовських” (1598 р.) [5, с. 226–227].

Дослідники, консерватори сакрального дерев'яного будівництва фіксують при обстеженні святинь, що найдавніші церкви збудовані з міцного дерева – тису, кедра, модрини, дуба. Так, очевидно маловідомий дослідник В.К., вивчаючи розібрану церкву Перенесення Мощів св. Миколи в Старому Самборі (1303 р., 1583 р.) за її залишками, що збереглися до початку

XX ст., встановив, що “церква була збудована з кедрового дерева, а не з ялового” [7, Ч. 5, с. 30].

Найдавніші збережені церкви були збудовані: у с. Гервартів, 1480 р., 1512 р. – з тису [11, с. 15]; с. Воля Висоцька, 1598 р., 1698 р. – з модрина [23, с. 27]. У церквах XVIII ст. тис фіксується лише в деталях: церква св. Луки в с. Трочани, 1739 р.; церква в с. Кежмарки, 1717 р. [11, с. 15].

Консерватори на початку XIX ст., обслідуючи Краснопушчинську монастирську церкву XVII ст., зафіксували, що вона збудована з модринового дерева [32, с. 87]. Модрина є найстарішою деревиною стін бабинця, наві у церкві св. Юра в Дрогобичі (XVI–XVIII ст.) [15, с. 48–49]. Необхідно відзначити, що модрина широко вживалася в сакральному будівництві в княжі часи; про це свідчать багато літописів. “А у святеи Софии маковица погоре палатная, что в которой лестница в Софии на полати” (1403 р.) [19, с. 249].

Про те, що давні церкви будували з дуба, свідчать візитації XVIII ст. Візитація 1760 р. вказує, що церква Зіслання Св. Духа в м. Рогатині (перша половина XVII ст.) “cała z drzewa dębowego pod torog oprawnego” збудована [1, арк. 521–527; 159]; у с. Вербіж (1577 р.) “cerkiew na podwalinach i dalej w ścianach sala z dębowego pod torog oprawnego drzewa” [3, с. 841–848].

Казимир Рехович, досліджуючи церкви в околицях Сколе, зауважив, що церква в Головецьку ціла дубова [33, с. 14]. Найдавніші відомі нам церкви, що збереглися в українських Карпатах, збудовані з дуба: сс. Середне Водяне, верхня церква, 1428 р., XVIII ст.; Руська Долина, XV ст., 1750 р.; Колодне, 1470 р., XVIII ст.; Олександрівка, XV ст., 1753 р.; Стеблівка, XVI ст., 1794 р.; Нове Давидково, друга половина XVI ст.; Буштино, 1663 р., не існує; Крайникове, 1668 р.; Середне Водяне, нижня церква, середина XVII ст.; Сокирниця, початок XVII ст., 1704 р.; Стеблівка, XVI ст., 1794 р.; Терново, 1731 р.; Березове, згадується в 1751 р., не існує; Горінчово, згадується 1801 р., не існує; Липча, XVIII ст.; Подобовець, XVII ст., 1785; Медведівці, 1625 ?; Обава, початок XVIII ст. Є всі підстави вважати, що на Бойківщині й на Лемківщині в XV–XVII ст. церкви будували переважно з дуба, оскільки ці райони в минулому були багаті на ліси дібровного типу, які були знищені під час заселення та сільськогосподарського засвоєння гір [21, с. 234]. Поза межами Карпат найстаріші церкви також збудовані з дуба: церква Успення Пр. Богородиці, м. Яворів, 1670 р. [4, оп. 20, спр. 1319]; церкви в селах Вишня Рівна, XIV ст.; Кричуново, 1736 р.; Миково, XVIII ст. [6, с. 197, 235, 271]. У гірських районах давні церкви ставили з ялиці: в селах Гукливий, початок XVIII ст.; Тишів, XVIII ст.; Черногорова, 1794 р.; Вишка, 1700 р.; Гусний, 1655 р.; м. Долина, церква св. Миколи, 1761 р. та церква Різдва Пр. Богородиці, 1648 р.

Церкви також будували із смереки, яка у XIX ст. почала домінувати в будівництві, що було пов'язано зі знищенням наприкінці XIX ст. ялицевих лісостанів та штучним закультивуванням смереки [21, с. 128, 144]. Зі смереки збудовані церкви в селах Лезещина-Плитоватий, 1780 р.; Прислоп, 1797 р.; Репинне, 1780 р.; Торунь, 1809 р.; Яловий, 1803 р.; Буковець, 1808 р.; Ізки, 1798 р.; Пилипець, 1759–1762 р.; Костри-на, кінець XVIII ст.; Негровець, XVIII, 1818 р.; Верхній

Студений, 1804 р. За дослідженнями В. Січинського, “переважно всі церкви (Старосамбірського і Турчанського повітах Галичини) будувалися зрубними зі смерекових брусів” [16, с. 160].

Лише в поодиноких випадках ми маємо церкви, збудовані з ясеня. Так, матеріалом для церкви св. Юрія в с. Ганьковиця XVIII ст. (не існує) стали ясені з навколишніх лісів [22, с. 276]. На використання ясеня в давньому будівництві вказує назва села Ясіня та легенда про церкву Вознесіння Господнього (1824 р.), що була поставлена на місці каплиці, збудованої з найбільшого ясеня, пень якого був таким широким, що довкола нього могли сісти 12 людей.

Українці Карпат рідко будували церкви з бука. Букові церкви будувались лише на Прикарпатті. “Князь Левъ збудовавъ для монаховъ церковь св. Юра [у Львові.– Я.Т.] зъ буковыхъ кльцоѣвъ, а при нѣй деревяный монастыр св.-Юрскій” [29, с. 46].

Вибір породи дерева для будівництва церков на Прикарпатті також залежав від рослинного покриву цієї території. Так, згідно з візитаціями 1726–1784 рр., що опрацював М. Драган і які зберігаються в Національному музеї у Львові, станом на XVIII ст. церкви в Галичині будували в XVII–XVIII ст. з ялиці (м. Болехів, сс. Бобулинці, Браза, Володимирівці, Голешів, Довжки, Грушатичі, Лисовичі, Любша, Максимівка, Мізунь, Молотів, Спас, Тисів, Тростянець); дуба (мм. Бучач, Підгайці (4 церкви), Теревовля сс. Вербятин, Лівчиці, Настасів, Осовці, Петриківці, Слобода, Товців, Уніж); сосни (м. Винники, сс. Гаї, Глиняни, Желдець, Журів, Криниця, Підліски Малі); липи (с. Монастирська); або з дуба та липи (сmt. Брюховичі, сс. Кровинка, Настасів); дуба та ялини (сс. Соколівка, Черепин); дуба та бука (с. Теляче); з дуба та сосни (с. Явче); дуба та смереки (с. Розтока Плаванська) [9].

Рослинний покрив, у всі періоди будівництва церков в українців Карпат, посідав важливу роль у виборі дерева для спорудження сакральних об'єктів. Зрозуміло, що на Закарпатті церкви будували з дуба, ялиці, смереки; на Лемківщині – з “червоної смереки” (модрина), ялини, смереки (ялини європейської); на Бойківщині, Гуцульщині – з ялини, смереки, зрідка використовували дуб.

На Жовківщині церкви в XVIII ст. будували з соснового дерева (сс. Великі Грибовичі, 1766 р.; Великі Передримихи, 1690 р.; Віднів, 1738 р.; Волиця, XVIII ст.; Вязова, 1740 р.; Гамулець, 1764 р.; Гребенці, 1734 р.; Замочок, 1790 р.; Кошелів, 1708, 1750 рр.; Кунин, 1764 р.; Малий Дорошів; Мацошин, XVII ст.; Нагірці, 1757 р.; Нова Скварява, 1767 р., Смереків, 1716 р.) [23, с. 18, 21, 23, 30, 32, 41, 67, 80, 95, 111, 117, 129, 155, 165].

На вибір матеріалу для будівництва також впливало місце майбутньої святині в церковній ієрархії. Матеріали дають право стверджувати, що в добу Середньовіччя з твердих і цінних порід будували монастирські та єпископські церкви. Так, церква св. Миколи в Старому Самборі (1303 р., 1583 р.) була збудована з “кидрового дерева” і, за дослідженнями В.К., “Древнеми времени здѣ бысть Єпископові. Катдр. градъ” [7, с. 30–31].

Про те, що єпископські церкви будували з твердих матеріалів, вказує новгородський літописець: “Постави

владыко епископъ Іоаким первую церковь деревяную дубовую святяга Софіи, имущую верхъ 13 [...]” [28, с. 23]. З модрина була збудована 1601 р. церква Пресвятої Трійці в колишньому Львівському передмісті м. Жовква, вона згоріла в 1718 р. [4, оп. 20, спр. 408]. Монастирські церкви переважно були збудовані з дуба. Так, монастир Івана Предтечі в Краснопуші “положенъ его межи лѣсами [дубовими – Я.Т.] надало съ часомъ назву “Краснопуша” мав церкву “изъ дубовыхъ брусобъ” [12, с. 11].

Давні монастирські церкви також будували з липи (с. Монастирська). Походження багатьох слів від липи (лутка – бокова частина дверей, вікон; латка – горизонтальна балка в будівлі; стовп у стіні) вказує на широке використання в Середньовіччі липи в будівництві та побуті (лико) через те, що вона легше піддавалася обробці (тесанню, розколюванню, дертю, різьбі), мала добрі теплоізоляційні якості. Зрубні стіни з липи були доброю основою для розпису.

Стіни церков також могли бути поставлені в комбінації дуб + липа вгорі, ялина + липа вгорі (с. Соколів). Замість дуба могли покласти знизу кілька дилів букових (с. Городиславичі, Загір’я). Часто клали церкву з дуба та смереки (с. Курники, 1616 р.)

На вибір породи дерева майже до XVIII ст. також впливало сакралізоване ставлення людей до певних порід, будівництво з яких мало наголосити на монументальному призначенні споруди. Сакралізованими деревами у слов’ян були дуб, тис, модрина, ставлення до яких автор розкрив у численних статтях [27, с. 134–135; 152, 458–460, 462]. Це ставлення також ґрунтувалося на тому, що в Галичині парафії впродовж віків відсилали на святу землю до Риму людей, аби взяти часточку святого дерева, на якому було розп’ято Ісуса Христа. Одна з найдавніших дерев’яних церков – св. Михайла в с. Воля Висоцька 1598 р. – збудована з модринового дерева [4, оп. 20, спр. 408].

На давність сакрального будівництва вказує не тільки порода деревини, а й її розміри. Установлено, що чим старіші церкви, тим добірніше дерево, тобто плениці, бруси вінців у них великої ширини. Так, за дослідженням М. Драгана, бруси церкви “в Малнові (пол. XVII ст.) – 63 см; в Дмитрові (1655 р.) – 55 см; в Тучапах (1680 р.) – 55 см, в Мужилівцях (1600 р.) – 47 см, в Судовій Вишні (1637 р.) – 50 см, в Черчику (1728 р.) – 49 см. В новіших церквах, від XVIII в. починаючи, вже не має на загал такого матеріалу. Ширина рідко переходить вже 30 см., пересічна близько 25 см.” [10, Ч. 1, с. 22]. Велика ширина плениць дозволяла будувати міцну, жорстку і витривалу при статичному навантаженні монументальну споруду.

Висока якість дерева старих церков давала можливість використовувати його при перебудовах і в будівництві нових церков. Для Галичини було типовим використовувати старе дерево при будівництві нової церкви (церква св. Миколи, м. Долина, 1761 р.) [2, арк. 210]. Згідно з описом 1866 року, церква в с. Лінина Велика була “із добротного дуба, вживаного в будові” [18, с. 324]. Цілком об’єктивно, що “з XVII ст. збереглися тільки ті церкви, які споруджені з більш витривалого дубового дерева, як у селі Середне Водяне Рахівського району чи в Хустському районі в селах: Стеблівка, Крайникове, Новоселиця тощо” [17, с. 413].

Стіни робили з дерева “неоправленого” (кругляків); “оправленого”, “виправленого топором” (протеси, балки, бруси); “тертого”, “різаного пилою”; “тесаного в кістки” (балки, бруси); “під гибель”, “гиблогового дерева”. Для запобігання швидкого гниття важливих конструктивних елементів для них використовували дерево міцних порід. Переважно підвалини, а також 2–3 вінці над ними робили з дубового дерева, вище стіни клали з ялини та смереки. Дуб могли класти по вікна. У старих церквах двері робили з липи (с. Підвисоке, 1604 р., 1742 р.); явора (церква св. Михайла у м. Долина, 1746 р.) [2, арк. 207]; дуба (м. Ходорів) [2, арк. 148] з однієї суцільної дошки, ширина якої досягала 80 см (с. Радруж XVI ст., Дусівці 1641 р.). Підлогу робили з “дубових тертиць”.

Будівництво церков з твердих порід дерева і широких плениць, брусів свідчить, що святині також виконували оборонні функції. Церкви з дуба, модрина були надійнішими в обороні та стійкішими до вогню. Усе це вказує на те, що для церков вибирали особливий матеріал, який мав бути цінної, шанованої, здорової породи й відповідних розмірів.

Існували народні знання щодо вибору доцільного дерева для будівництва та його заготівлі [25; 26; 27, с. 134–135, 152, 458–460]. На будівництво брали “дерево вжитне”, “дерево здорове”, “дерево мудре”.

Висновки

1. У добу Середньовіччя вибір матеріалу для будівництва святині визначався ступенем, який вона буде займати в церковній ієрархії. Церкви, у яких будуть здійснювати Богослужіння єпископ, декан, та монастирські переважно будувалися з міцних та цінних порід: тису, модрина, дуба та липи.

2. Відпрацьовані віками способи вибору добірного дерева надавали церковній споруді монументальності, дозволяли з меншої кількості плениць, балок вивести стіни, верхи, забезпечували кращу статичність споруди, її довголіття. Будівництво церков у Середньовіччі з твердих і стійких до загивання порід сприяло тому, що ці церкви довгий час були взірцями для нового будівництва. Цілком об’єктивно, що поодинокі церкви, що збереглися до XVII ст., є дубовими, мають у планувальному вирішенні сліди готики.

3. Спорудження церков із твердих і цінних порід вказує на те, що їхнє будівництво могли здійснювати лише високопрофесійні майстри, які в Середньовіччі були зв’язані з певними будівельними цехами. Є всі підстави стверджувати, що при спорудженні церков строго дотримувалися взірців і вимог до якості дерева.

4. Будівництво церков у XVIII–XIX ст. ґрунтується на основних лісоутворюючих породах певної місцевості шляхом відбору кращих порід, розміри і якість яких відповідали би вимогам монументального церковного будівництва. Масове будівництво церков, зміна лісоутворюючих порід у Карпатах не тільки корегує вимоги до якості дерева, а й дає можливість залучити до роботи широке коло народних майстрів. Усе це призвело до послаблення канонічних вимог щодо спорудження храмів, до відпрацювання власних взірців святині в дереві та до врзноманітнення архітектурних вирішень, пов’язаних з умінням майстрів “вирізати” основні архітектурно-конструктивні вузли та деталі церкви.

5. Виявлені в процесі дослідження знання щодо вибору дерева для будівництва церков дають можливість при реставрації, реконструкції замінювати пошкоджені елементи за існуючими зразками традиційними будівельно-технологічними засобами, що не спотворюють архітектурну форму пам'ятки.

Список використаних джерел

1. Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові. *Visitatio Generalis Diaecesis Leopoliensis et quidem primo Zarvanicensis, Zavaloviensis, Tremboviensis, Brzezanensis, Rohatynensis, et Dunajoviensis Decanatum in Officialatu Brzezanensis existentium.* – De Anno 1759 in Annum 1760 Per Nicolaum Szadurski. – Львів, 1759–1760. [Візитайна книга Ркл–20].
2. Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові. *Visitatio Generalis Diaecesis Leopoliensis videlicet Strzeliscensis, Dolinensis, Bolechoviensis, Żórawniensis et Zydaczoviensis Decanatum Intra Officialatum Leopoliensis existentium.* – De Anno 1761 in Annum 1762 Per Reverendissimum Dominum Nicolaum Szadurski, Protonotarium Apostolicum, Curiae Episcopalis Judisen Delegatum expedita. – Львів, 1761–1762. – [4]+633 арк. [Візитайна книга Ркл–22].
3. Національний музей ім. Андрея Шептицького у Львові. *Visitatio Generalis Diaecesis Leopoliensis intra Decanatus Stromilkamioncensem, Żukewiensem, Bobrecensem, et Szcztrzcensem de Anno 1763 in Annum 1764 personaliter, ac prout his in Actis, a Perillustri R[everen] [d] [f] [i] [s] [s] [i] [m] [o] [D] [o] [m] [i] [n] [o] Nicolao Szadurski, Protonotario Apostolico, Causarum Curiae Episcopalis Judice, Nicolao Szadurski.* – Львів, 1763–1764. – [1] + 976 с. + 3 арк. [Візитайна книга Ркл–24].
4. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Фонд 146 (Галицьке намісництво). – Оп. 1. – Спр. 5928, 6131, 6135, 7157; Оп. 4. – Спр. 6990; Оп. 9. – 1999, 2034; Оп. 20. – Спр. 1198, 1486, 1497, 1504, 1537, 1542, 1558, 1587, 1593, 1597, 1600, 1610, 1613, 1617, 1618, 1628, 1630, 1633, 1635, 1639, 1647; Оп. 84. – Спр. 1100.
5. Архів Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе: в 35 т. – К. : Типография Г.Т.Корчак-Новицкого, 1883. – Т. VI. – Ч. 1. – 938 с.
6. Бевка О. Літопис сіл Мараморощини / О. Бевка // *Історія Гуцульщини.* – Львів : Логос, 2000. – Т. 5. – С. 136–272.
7. В.К. До історії Старосамбірської церкви / В.К. // *Літопис Бойківщини.* – Самбір, 1935. – Ч. 6. – С. 30–31.
8. Головацький Я. Обь изслѣдованіи памятниковъ русской старины сохранившихся въ Галичинѣ и на Буковинѣ / Я. Головацький // *Труды І археол. съѣзда въ Москвѣ, 1869.* – М., 1871. – Т. 1. – С. 219–242. [Передруковано в часописі “Слово”, 1872. – Ч. 74].
9. Драган М. Подрібні таблиці опису хоч чим будь замітніших церковних будов Львівсько-Кам'янець-Подольського Владцтва з візитацій Канонічних М.Шадурського і ін. 1726–1784 рр. / Михайло Драган // Січинський В. Дзвіниці і церкви Галицької України XVI–XIX ст. – Львів : Збірки НМ у Львові, 1925. – С. 9–29. [В доповненні книжки].
10. Драган М. Українські дерев'яні церкви: Генеза і розвій форми : в 2 ч. / Михайло Драган. – Львів : Національний музей у Львові, 1937. – Ч. 1: Текст. – XVI + 159 с.; Ч. 2: Ілюстрації. – XVI + 135 с. + 2 табл.
11. Ковачовичова-Пушкарьова Б. Дерев'яні церкви східного обряду на Словаччині // *Науковий збірник Музею української культури в Свитнику / Бланка Ковачовичова-Пушкарьова, Імріх Пушкар.* – Пряшів : Свидницький музей української культури, 1971. – Т. 5. – 526 с.
12. Коссак Е. Шематизм провинції Св. Спасителя Чина Св. Василя Великого въ Галиціи, уложенный по капитулѣ, ѣтбувшійся въ монастырѣ св. Онуфрейскѣм во Львовѣ дня 24 и 25 липця, и короткый поглядъ на монастыри и монашество руске, ѣтъ заведенія на Руси Вѣры Христовой ажъ по нынѣшнее время / Еміліанъ Коссак. – Львовъ : Въ типографіи Института Ставропигіанского, подъ зарядомъ Стефана Гучковского, 1867. – 354 с.
13. Логвин Г. Н. Архітектура XIV – першої половини XVI ст. / Г. Логвин // *Історія українського мистецтва : в 6 т. – К. : Укр. рад. енцикл., 1967. – Т. 2: Мистецтво XIV – першої половини XVII ст. – 1968. – С. 17–55.*
14. Могитич І. Р. Громадські споруди: Дзвіниці. Церкви / І. Р. Могитич // *Народна архітектура Українських Карпат XV–*

XX ст. / [Ю.Г. Гошко, Т.П. Кішук, І.Р. Могитич, П.М. Федака]. – К. : *Наук. думка, 1987. – С. 181–194, 206–236.*

15. Могитич І. Датування та реконструкція будівельних періодів пам'ятки архітектури XVI – XVIII ст. – церкви св. Юра у Дрогобичі / Іван Могитич // *Вісник ін-ту Укрзахідпроектреставрація.* – 1996. – Ч. 5. – С. 48–55.

16. Могитич І. Р. Церкви Звенигорода / Іван Могитич // *Вісник ін-ту Укрзахідпроектреставрація.* – Львів, 1995. – Ч. 3. – С. 18–21.

17. Пекар А.В. Нариси історії церкви Закарпаття / Анастасій В. Пекар // *Записки ЧСВВ : в 2 т. – Рим–Львів : Місіонер. – 1976–1977. – Т. II: Внутрішня історія. – 1977 – 492 с.*

18. Площанский В. М. Лавровъ село и монастырь в Самборском округѣ / Венедиктъ Площанский // *Научовый сборникъ, издаваемый литературнымъ обществомъ Галицко-Русской Матицы.* – Львов, 1866. – Вып. I–IV. – С. 318–339.

19. ПСРЛ. – Т. 4: Новгородская и Псковская летописи. – СПб, 1848. – 360 с.

20. ПСРЛ. – Т. 9: Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью. – СПб, 1862. – 256 с. [Пер. М. : Наука, 1965. – Т. 9. – 527 с.]

21. *Природа Українських Карпат* / [ред. К. І. Геренчук]. – Львів : Вид-во Львів. університету, 1968. – 267 с.

22. Сирохман М. Церкви України. Закарпаття / Михайло Сирохман. – Львів : Мс, 2000. – 879 с.

23. Слободян В. Жовківщина. Історико-архітектурні нариси / Василь Слободян. – Жовква–Львів–Балтимор : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998. – Т. 5. – 186 с.

24. Таранушенко С.А. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України / С.А. Таранушенко. – К. : Будівельник, 1976. – 335 с.

25. Тарас Я. Вибір місця та дерева для будівництва хати на Поліссі (на основі матеріалів польських експедицій 1994–1995 рр. в Київській та Житомирській обл.) / Ярослав Тарас // *Народознавчі зошити.* – 1996. – Зош. 2. – С. 94–100.

26. Тарас Я. Технологія спорудження та будівельні традиції у будівництві польської хати від “закладчини” до “входчини” / Ярослав Тарас // *Народознавчі зошити.* – 2001. – Зош. 2. – С. 272–281

27. Тарас Я. Українська сакральна дерев'яна архітектура. Ілюстрований словник-довідник / Ярослав Тарас. – Львів : Інститут народознавства, 2006. – 584 с.

28. Уваровъ А.С. Обь архитектурѣ первыхъ деревянныхъ церквей на Руси / А.С. Уваровъ // *Труды II археол. съѣзда в Санкт-Петербургѣ.* – СПб : Императорская Академія Наукъ, 1871. – Вып. 1. – 24 с.

29. Шараневичъ И. Стародавний Львовъ / Шараневичъ И. – Львов : Типография Института Ставропигіанского, 1861. – 118 с. + 4 + 2 карты.

30. Щербаківський В. Дерев'яні церкви на Україні і їх типи / Вадим Щербаківський // *Записки НТШ.* – Львів, 1906. – Т. LXXIV. – Кн. VI. – С. 10–32; 26 іл.

31. Юрченко П. Г. Дерев'яна архітектура / П. Г. Юрченко // *Історія українського мистецтва : в 6 т. – К. : Укр. рад. енцикл., 1966–1970. – Т. 3: Мистецтво другої половини XVII – кінця XVIII ст. – 1968. – С. 21–69.*

32. Finkel L. *Sprawozdanie z wycieczki konserwatorskiej (Krasnopuszca: pożar cerkwi, ocalone przedmioty, ikonostas)* / L. Finkel // *Teka konserwatorska koła C.K. Konserwatorów starożytnych pomników Galicji i Wschodniej.* – Lwów : Nakładem koła C.K. Konserwatorów starożytnych pomników Galicji i Wschodniej, 1900. – Rocznik II. – S. 87–100. [Odb.: Lwów, 1900. – Koło C.K. Konserwatorów].

33. Rechowicz K. *Stuka budowania z drzewa w okolicy Skolego* / Kazimierz Rechowicz // *Lud.* – 1911. – S. 1–14; 83–112.

Taras Ya., Doctor of Historical Sciences, Head of the Department of Ethnology modernity, Institute of Ethnology, National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Lviv), gileya.org.ua@gmail.com

On choice of wood for construction of churches

In the article have been considered people's knowledge as for the choice of wood used for construction of churches and primal preparation of components. Connections of materials with the place of a certain temple in the church hierarchy, means for achieving of monumentality and realization of own temple projects in wood have been defined as well.

Keywords: *sacral constructing, wood, church, Galicia, Carpathian mountains.*

Тарас Я., доктор исторических наук, заведующий отделом этнологии современности, Институт народоведения НАН Украины (Украина, Львов), gileya.org.ua@gmail.com

Выбор дерева для строительства церквей

Рассматриваются народные знания по выбору дерева для строительства, его заготовки, выясняется связь между материалом и местом святыни в церковной иерархии, как через материал достигается монументальность и отработка собственных образцов храмов в дереве.

Ключевые слова: сакральное строительство, дерево, церковь, Галичина, Карпаты.

* * *